

Nurettin Topçu'da İtaat Algı ve Ahlakı

Mustafa Safa*

Özet

Fikir, düşünce ve hareket adamı olan Nurettin Topçu, Türk-İslam düşüncesinde önemli eserler vermiş, örneklik oluşturmuş bir bilim ve tefekkür adamıdır. Avrupa'da Ahlak felsefesi alanında doktora yapmış ilk Türk öğrencidir. Doktorasına konu edindiği "isyan ahlakı", onun hayatı boyunca inanç ve hayat felsefesi olarak düşünce ve eylemlerine yön vermiştir. Onun düşüncesinde isyan ahlakı, mükemmele giden irade karşısına çıkan behimi istek, arzu ve tutkulara karşı uysallığı reddederek, mutlak yaratıcı güce teslimiyeti, yani itaati hedefleyen bir ahlaktır. Yani isyan ahlakı, mutlak güce (otoriteye) itaat ahlakıdır.

Bu tebliğde, Nurettin Topçu'nun nefsin arzularına uysallığı (itaati) reddeden, mutlak güce (Allah'a) itaati hedefleyen anlayışı ele alınarak; onun sosyal hayattaki itaat ahlakı (kültürü) ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kavramlar: 1. Nurettin Topçu 2. Ahlak 3. İtaat 4. İsyen

Giriş

Çocukluğundan vefatına kadar Nurettin Topçu'nun hayatı, ferdi ve toplumsal ahlaksızlığa karşı durmak, İslam ahlakını yaşama ve yaşatma yükünü omuzlarında taşımakla geçmiştir. Örnek bir öğrenci, öğretmen, fikir ve hareket adamı olan Topçu, 1909 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1928 yılında İstanbul Erkek Lisesini bitirmiş, daha lise yıllarında felsefeye meyletmiştir. Avrupa'da yükseköğrenim görmek için girdiği sınavı kazanarak gittiği Fransa'da, Fransızca öğrendikten sonra Strasburg Üniversitesinde yükseköğrenimini tamamlamıştır. Fransızca dil eğitimi aldığı ilk yıllarda görüşlerini benimseyeceği ve daha sonra sıkı ilişkilerini devam ettireceği aksiyon/hareket felsefesinin kurucusu Maurice Blondel ile tanışır. 1930-1933 yıllarında Strasburg Üniversitesinde felsefe eğitimi görür. Bu eğitim esnasında Ahlak kurları ve sanat tarihi lisans eğitimi de alır. Ayrıca çeşitli sertifika (ruhiyat ve bediiyat, umumi felsefe ve mantık, muasır sanat tarihi, içtimaiyat ve ahlak, ilkçağ sanat ve arkeolojisi) programlarını tamamlar. Aldığı bütün yan eğitim programları lisans diplomasında tek tek ayrıca belirtilir.

Lisans eğitiminden sonra Strasburg'da ahlak felsefesiyle ilgili Conformisme et Révolte (İsyen Ahlakı) isimli doktora tezini hazırlar. Paris Sorbonne Üniversitesinde (2 Temmuz 1934) savunduğu tezi, üstün başarı ödülüne layık görülür. Nurettin Topçu, Avrupa'da ahlak üzerine

* Dr. Öğretim Üyesi Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, msafa@agri.edu.tr

çalışan ve Sorbonne’da felsefe doktorası yapan ilk Türk öğrencidir. Hazırladığı tez, Paris’te aynı yıl yayımlanır. Fransa’da kalma tekliflerini geri çeviren Topçu, 1934 yılında tezini savunduktan sonra yurda döner. Aynı yıl Eylül ayında Galatasaray Lisesinde felsefe öğretmenini olarak göreve başlar ve sosyoloji dersi okutur. Bu arada 1935 yılında baba dostu Hüseyin Avni Ulaş’ın kızı Fethiye hanımla iki yıl sürecek olan bir evlilik yapar. Lise müdürü Behçet Gücer’in bazı öğrencileri geçirmesi talebini reddettiği için düğün günü İzmir Lisesi felsefe öğretmenliğine tayin emri gelir. Dört yıl sonra 1939’da İzmir’den tekrar İstanbul Vefa Lisesi felsefe öğretmenliğine nakledilir. 1943 yılında Denizli İsmet İnönü Lisesine tayin edilir. 4 Ekim 1944’te İstanbul Erkek Lisesine nakliyle emekliliğine kadar bu lisede çalışır. Kısa aralıklarla Vefa ve Haydarpaşa Liselerinde, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Hilmi Ziya Ülken kürsüsünde ahlak dersleri verir. Robert Koleji ve İstanbul İmam-Hatip Okulunda psikoloji, felsefe, din psikolojisi, dinler tarihi dersleri okutur. 20 Kasım 1974’te yaş haddinden emekli olan Topçu, 10 Temmuz 1975’te kısa süren bir hastalığın ardından vefat eder (Kara, 2012:249).

Nurettin Topçu’nun düşünce dünyasında coğrafya olarak Anadolu, tarih ve kültür olarak Selçuklu ve Osmanlı vardır. Bunların hepsini kapsayan en geniş belirleyici daire olarak İslam’ı kabul eder, İslam’ın özüne de tasavvufu yerleştirir. Meselelere ahlak üzerinden yaklaşır. (Kara, 2012:249). O, doktora tezinde geliştirdiği “İsyan Ahlakı” tez ve düşüncesini, Allah’a itaati ve İslam ahlakına ulaşmayı temin edecek yol, yöntem ve metot olarak kabul etmektedir.

Kur’an ve Sünnette İtaat

İtaat, sözlükte “söz dinleme, boyun eğme (Doğan, 2013:569); yumuşak davranma, birinin isteğine, emir ve yasağına isteyerek uyma (Karagöz, 2015:343)” anlamlarına gelir. Beşeri açıdan insanın bilinçli olarak yaptığı itaat eylemi, kaçınılmaz bir davranış olduğu gibi, aynı zamanda insan, itaatin objesini (itaat edeceği şeyi) seçme konusunda serbest bırakılmıştır. İnsanın özgür iradesiyle seçerek boyun eğdiği şeye itaati, ya emredilmiş ya da yasaklanmış bir itaat olabilir. İnsanın otorite tarafından yasaklanan bir şeye itaat etmesi, otoritenin maruf (iyi) kabul ettiğine itaatsizlik olacağından, dolayısıyla otoriteye isyan demektir. Çünkü itaat, otoritenin emir, yasak, tavsiye ve telkinlerine uyulduğu zaman ortaya çıkar.

Meşru emir ve isteklere uyma anlamına gelen itaat kavramı, Kur’an-ı Kerim’de “taat” kökünden isim ve fiil türevleriyle seksen beş yerde geçmektedir. Ayrıca yine aynı kökten gelen “güç yetirmek” anlamındaki “istitaat” kavramı da kırk iki yerde geçmektedir (Alper, 2001:244). Bu durumda itaat, bütün bir insanlığa hitap eden Kur’an’ın ana konularından olması sebebiyle oldukça önemli, bütün toplumları ilgilendiren toplumsal bir olgudur.

Özellikle Kur’an-ı Kerim’in Nisa suresi 59. ayetinde sırasıyla, Allah’a, Peygambere ve ulu’l-emre yani toplumun değerlerini paylaşan yöneticilere itaat emredilir: “Ey iman edenler! Allah’a, peygambere ve sizden olan ulu’l-emre (idarecilere) itaat edin. ...” Ayette peygamberden sonra itaat edilmesi emredilen, “ulu’l-emr/emir sahipleri” ile kastedilenin, yönetme, idare etme ve emretme (otorite) durumunda bulunan bütün yöneticiler olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca, İslam’da maruf

olan şeylerde emir sahibine itaat, peygambere itaat gibi kabul edilmiştir. Yönetenlerin ulu'l-emr kabul edildiği gibi, ana-babalar, öğretmenler, ustalar, işverenler de bu kavrama dâhil edilmiştir (Karagöz, 2015:343). İslam geleneği içinde büyüklere, eğitim ve öğretime katkıda bulunan hocalara ve âlimlere karşı itaatkâr davranmak, ayrıca bir erdem olarak görülmüştür (Alper, 2001:445).

Hz. Peygamberin, “İtaat ancak maruf (İslam’a ve akliselime uygun olan) şeylerde olur” (Müslim, İmare, 39; Buhari, Ahkâm, 4); “Bana itaat eden Allah’a, itaat etmiştir. Bana isyan eden Allah’a isyan etmiştir. Emire itaat eden, bana itaat etmiştir. Emire isyan eden de bana isyan etmiştir” (Buhari, Ahkâm, 1; Müslim, İmare, 32-33) buyurmuştur.

Kur’an-ı Kerim’de itaat, olumlu bir davranış olarak hem övülmüş, hem de yer yer kınanan bir davranış olmuştur. Allah’a Peygambere ve toplumun değerlerini paylaşan emir sahiplerinin otoritesine itaat emredilmiş (en-Nisa 4/59); bu emre uyanlar övülmüş ve kendilerine mükâfat vaat edilmiştir. Diğer taraftan dinen kâfir (el-Kalem 68/8-14), müşrik (el-En’am 6/121), münafık (el-Ahzab 33/48) kabul edilenlere; ehli kitaba (Ali-İmran 3/100), bozguncu, günahkâr, müsrif, yalancılara itaat edilmesi de kınanmış ve yasaklanmıştır.

İslam düşüncesinde Allah’a itaat, mutlak otoriteye itaat olarak değerlendirilmiştir. Yaratıcıya mutlak itaatin ancak, vahyi insanlara açıklayan ve bunlara nasıl uyulacağını gösteren peygamberler vasıtasıyla gerçekleşeceği için Peygamberlere, özelde de Hz. Muhammed’e itaat, Allah’a itaat ile eş tutulmuştur. Aynı zamanda bir beşer olmaları sebebiyle Peygamberlere de Allah’a itaat etmeleri emredilirken, kâfir ve münafıklara itaat etmeleri de yasaklanmıştır. Yine itaatin mümin olmanın temel özelliği olduğuna dikkat çekilmiş, itaatin ancak mesaj iyice anlaşılıp, kavrandıktan sonra bilinçli bir şekilde yapılırsa gerçekleşebileceği vurgulanmıştır (Alper, 2001:444).

Toplumun her kesiminde adaletin tesisi ve insanların barış içinde yaşamasını esas alan İslam, yöneticilerle yönetilenler arasındaki ilişkileri de maruf çerçevesinde düzenlemiştir. Maruf ise, dinin emrettiği, aklın ve temiz tabiatlı insanların uygun gördüğü şey olarak tarif edilmiştir (Çağırıcı, 1995:139). Bundan dolayı yöneticilere itaat, yönetilenlerin sorumlu olduğu dini bir görev sayılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber veda hutbesinde: “Rabbiniz olan Allah’tan sakının, O’na kulluk edin. Beş vakit namazınızı kılın. Ramazan ayında oruç tutun, hac ibadetini yerine getirin, mallarınızın zekâtını gönül hoşluğuyla verin. Yöneticilerinize Allah’ın kitabına uydukları sürece itaat edin ve böylece rabbinizin cennetine girin (Erul, 2012:592)” buyurmuştur.

Sağlıklı bir toplum yapısını hedefleyen İslam, toplumun temel taşı olan aile kurumuyla ilgili, aile fertleri arasındaki ilişkileri, çocuklarla ebeveyn arasındaki münasebetleri düzenleyen kuralları getirmiştir. Bu çerçevede Allah müminlerden, ana-babaya saygılı, itaatkâr ve nazik (“bırr” ve “ihسان” üzere) davranmalarını, ancak meşru olmayan, dine aykırı isteklerine itaat etmemelerini istemiştir (el-İsra 17/23; Meryem 19/14, 32; Lokman 31/15).

Nurettin Topçu'da İtaat Algısı

Bir özgür irade meselesi olan itaat ve isyan ikiliği (dikotomisi) temel insan reflekslerinden olup, felsefenin, sosyolojinin problemi olduğu gibi tarih boyunca toplumların da problemi olmuştur. Nurettin Topçu'nun hareket felsefesinin temelinde de uysallık ve isyan ikiliği hem kavramsal, hem de ahlak olarak yer alır. Düşünür, Paris Sorbonne Üniversitesi'nde savunduğu doktora tezine "Uysallık ve İsyân / Conformisme et Révolte" ismini verdiği gibi, tezinde şuursuz uysallığa karşı bireyi mutlak itaate götürecektir isyanı, isyan ahlakını anlatmış ve savunmuştur.

Topçu, tezine konu edindiği isyan (révolte) kelimesinin karşısına conformisme (konformizm) kelimesini koymuştur. Fransızca conformisme kelimesi, "uygunculuk, uydumculuk (Saraç, 2009:298)" manasında uysallık demektir. Uysallık ise, başkalarına kolayca uyabilme, söz dinleme, yumuşak başlı olma (Doğan, 2013:1139)" anlamlarına gelmektedir. Bu kelimeyi Topçu'nun kavramsal olarak "sosyal uysallık" (Topçu, İA, 2013:32) anlamında kullandığı anlaşılmaktadır. Onun varlık ve hareket felsefesinin özünü teşkil eden révolte (revolt) kelimesi ise, "ayaklanma, isyan (Saraç, 2009:298)" anlamına gelir. Ancak Topçu, isyan kavramını anarşi anlamında değil, sonsuz kuvvete itaat ve teslimiyeti engelleyen bencil arzu ve istekler ile, sosyal hayatın aile, cemaat, örf, adet, kural ve alışkanlıklar gibi engelleyicilerine karşı yapılan bir hareket, bir eylem anlamında kullanmaktadır (Kara, 2012:250; Topçu, İA, 2012:77).

Nurettin Topçu'nun itaat algısını (anlayışını) anlayabilmek ve açıklayabilmek için, onun İslam düşüncesine getirdiği "İsyân Ahlakı" tezini iyi anlamak gerekir. Çünkü o, bütün ilkeleri, hareket felsefesinin de kaynağını oluşturan insandaki isyan olgusundan çıkarmaktadır. Bundan dolayı "isyan", onun düşünce sisteminin temelidir.

Topçu, isyan kelime ve olgusuyla Allah'a, onun emirlerine, peygamberine ve otoriteye başkaldırımı, itaatsizliği, ihtilal ve anarşiyi kastetmez. Onun anlayışında "isyan", insan özgürlüğü önündeki arzu, istek ve ihtiraslar gibi tabi ve sosyal engellere karşı bir hareket ve mücadeledir. Ona göre isyan iradesi, benlikten, nefse ait arzular, içtimai gayelerden değil, insana verilmiş ilahi bir kuvvet olan merhametten ortaya çıkmaktadır. Merhametin insanı sorumluluk duygusuyla harekete geçirdiğini, insanın isyan iradesini merhamet duygusuyla ortaya koyduğunu söyler. Böyle bir isyanın anarşi olmadığını, aksine bütün bir âlemi kuşatan ve ebedi nizam olan, Allah'ın merhamet sistemine bağlanmak; sonsuz güç ve kuvvete itaat olduğunu söyler. Böyle bir itaatın de normal bir boyun eğmeden öte, zirvede bir teslimiyet olduğuna işaretler, âlemşümül merhametten doğan bu isyanın hedefine (gayesine) ancak sonsuzluğa ulaşmakta varacağını söyler: "Nefsimize hiç alakası olmayan ve bizi mesuliyetle harekete geçiren merhamet, isyan irademizin ilahi kuvvetidir. Bizim isyanımız anarşi değildir; ebedi ve âlemşümül merhamet nizamına bağlılıktır. Onda, gayesi olan ve kendisine ihtirasla çevrilmiş bulunduğu namütenahi kuvvete itaat vardır. Bu itaat, en mükemmel teslimiyettir. Her isyanda bu manada hem de bir itaat vardır, denebilir." (Topçu, İD, 2012:77)

Topçu, müminde ortaya çıkan bu isyanın ilahi irade önünde bir uysallık, bir itaat yani ilahi iradenin (Allah'ın) emir ve muradına boyun eğmek olduğunu ifade eder: "Müminin isyanı,

görünüşte ilahi irade önünde sadece bir uysallık şeklinde ortaya çıkmaktadır.” (Topçu, İA, 2013:204). “Ahlaki vasfını taşıyan her hareket, bizim tarafımızdan bir anarşizm hareketidir, ilahi irade karşısında ise bir itaattir” (Topçu, İD, 2012:78).

Topçu'nun isyanında sosyal düzeni yıkıcı ihtilal düşüncesi yoktur. O insan nefsindeki sefih arzu ve isteklerden doğan zulümlere karşı, bütün ruhları sefaletten kurtaracak ruh dünyasında ortaya çıkan, sonsuzluk iradesinin nefsin sefalet ve ihtiraslarına bir başkaldırısı olduğunu söyler. Bu başkaldırının kurtarıcı olması için de, ferdi ve içtimai menfaat ve gayelerle hareket etmeden insandaki ilahi cevher olan âlemşümül merhamet duygusundan doğması lazım geldiğine dikkat çeker (Topçu, KM, 2012:51).

İnsanın bencil arzu ve isteklerine, ihtiraslarına karşı yaptığı bir hareket olan isyan, insanın sonsuzluğa ulaşma arzusunu engelleyen nefsin arzu ve isteklerine karşı bir başkaldırı eylemidir. Bu eylem insanı engelleyici kuvvetlerin esaretinden kurtarır ve bu isyan hareketinin başlangıcı da insanın kendi ruhudur. İsyah ahlakı ise, iradenin sonsuza ulaşmak gayesiyle, her çeşit menfaat ve tutkuya, sonlu olan iyilik ve mutluluğa dahi başkaldıran sorumluluk idealidir (Topçu, İA, 2013:22).

Topçu, ahlaki kaderciliğe karşı çıkar ve toplumda ahlak idealinin toplumun istekleriyle sınırlandırılarak, sosyal vazifeye itaat edilmesi istendiğinde, ferdin vicdanını körleştiren uysallık ahlakının ortaya çıkacağını söyler: “Sosyoloji okulunun kendi taraftarlarına öğütlediği sosyal uysallık (conformisme), ahlaki kaderciliğe yol açan bütün bu doktrinler, bizi isyana sürükledi. Ve isyancı düşünce bizzat kendi isyanında iradeci bir idealizm keşfetti” (Topçu, İA, 2013:32). “Bir toplumda ahlak ideali şayet o toplumun istekleriyle sınırlandırılırsa, sosyal vazifeye itaati isteyecek şekilde kendini belirlerse, bundan ferdin vicdanını körleştiren uysallık ahlakı (conformisme) doğar” (Topçu, İA, 2013:34).

Topçu, vicdanı körleştiren uysallıktan kurtulmak için hareket etmek gerektiğini, hareketin de bir isyan olduğunu söyler. Ona göre isyan, bizdeki Allah'ın bize karşı isyanı olup, hiç isyan etmeyen hiçbir zaman hareket etmemiş olacağını söyler: “Hareket bir isyandır. Bu, bizdeki Allah'ın bize karşı isyanıdır. Hiç isyan etmemiş olan, hiçbir zaman hareket etmemiş demektir” (Topçu, İA, 2013:70).

Topçu'ya Göre İslam Ahlakı

Topçu, sosyoloji okulunun öne sürdüğü tecrübi ve akılcı ahlak teorilerini, insanlığı kör bir itaate, uysallığa sürüklediği için eleştirir. Onun ahlak anlayışının temelinde sorumluluk düşüncesi vardır. Sorumluluk anlayışının kaynağında şuur, hareketin bizzat ortaya çıkışında da sorumluluk anlayışı vardır (Topçu, İA, 2013:34). Ayrıca İslam ahlakının **hürmet, merhamet ve hizmet** prensipleri üzerine kurulan bir aşk ahlakı olduğunu öne sürer: “Bizim ahlakımız hürmet, hizmet ve merhamet prensiplerini kendinde birleştiren aşk ahlakıdır” (Topçu, AN, 2012:31).

Ahlakın hayvani hayattan insani hayata geçiş, halk için dinin de ahlaktan başka bir şey olmadığını söyler. İslam ahlakı, İslam dininin özü, esası, bizzat kendisidir (Topçu, İİ, 2011:91-92).

Hürmet; ahlak yapısının ilki ve temel mayasıdır. İşe birbirimize hürmetle başlamalı ve bizi birliğe ulaştıracak yolun hürmet yolu olduğu bilinmeli, ilme, ecdada ve bütün samimi isteklere hürmet edilmelidir. Önce Allah’a hürmet edilmelidir. Allah’a hürmetin en güzel ifadesi de namaz ibadetidir. Daha sonra Kur’an-ı Kerim’e hürmet edilmeli, Kutsal kitabın ruhu ve manası üzerinde durmanın asıl ibadet olduğu bilinmelidir: “Allah’ın en büyük nimeti, aklın meyvesi olan ilme hürmet edilmelidir. (...) Akli inkâr ile geçmiş asırların düşüncülerini mütemadiyen tekrarlayıp hatırlatarak hakikat diye kabul ettirmek, bizzat hakikate karşı işlenen zulümdür ki, ona taassup diyorlar. (Sonra) eşref-i mahlûkat olan insana hürmet edilmelidir. Kendi inancımıza sahip olmayanları cehenneme göndermek, Allah’ın huzurunda olduğunu bilenler için kulun kulu, günahkârın günahkârı ithamı kadar gülünç şey olamaz. Müslüman olarak büyük küçük, kadın erkek, fakir zengin hep birbirimize karşı hürmet borçluyuz” (Topçu, İİ, 2011:95).

Topçu, “Dinin esası hürmet olduğu gibi, ahlakımızın da temel duygusu odur” (Topçu, İİ, 2011:94) ifadesiyle; Allah’a, Kur’an’a, âlime, ilme ve birbirimize göstermemizi istediği ve ahlakın temel duygusu kabul ettiği hürmeti, ayrıca hayata karşı da göstermek gerektiğini ve müminin kalbindeki hürmetin böylece bütün bir varlığa çevrileceğini, çünkü hayat planını ilahi bir plan çerçevesinde Allah’ın yaptığına dikkat çeker (Topçu, İİ, 2011:96).

Merhamet; İslam ahlakının ikinci aşaması olan merhametin, insan ruhunun sevilmesiyle ortaya çıkacağını söyler. Çevreye, insana ve insan hayatına hürmet neticesinde, hürmetin insan benliğinden taşarak bütün âleme yayılması sonucu, her varlığın, özellikle de insan ruhunun nefislerden daha çok sevilmesi anlamında merhamet doğar: “Merhamet, Müslüman’ın kalbinde hiç sönmeyen ateş gibidir. Müslüman’ı başka insanlardan ayıran onlardan fazla merhametli oluşudur. “Allah’a karşı vazifelerimi yapıyorum, Elhamdülillah Müslüman’ım” deyip de kalplerinde ve hareketlerinde merhamet yaşatmayanlar; kendi kavimlerinden, kendi zümrelerinden ve kendi dinlerinden başka kavimlere, dinlere ve zümrelere saldırmakla Allah’a yarandıklarını zanneden katı yürekli; İslam’ı yükseltmek için kin, kılıç ve şiddet silahlarını kullananlar Allah yolunun dışında dolaşan gerçek imansızlardır. Asıl sapıklar ve hüsranda kalanlar bunlardır. Onlar ibadet diye istedikleri kadar beden hareketleri yapsınlar, sayısız hac etsinler, secde onlardan tiksindir, Kâbe onlardan kaçır. Merhamet, insanlığımızın âlemde şahidi olan ve kalp yolu ile bizi Allah’a yakınlaştıran ilahi cevherdir. Merhameti bize tanıtmaya yarayan, merhametimizi besleyen, parlatan ibadet, oruç tutmaktır. (Topçu, İİ, 2011:98-99).

Hizmet; İslam ahlakının üç esasından hürmet ve merhamet aşamaları geçildikten sonra hizmet aşama ve esası gerçekleşir. Böylece İslam ahlakı hem ferdi, hem de toplumsal olarak gerçekleştirilmiş olur. Bunun gerçekleşmesi, Allah’ın insandan istediklerinin yerine getirilmesi ve kulun Allah’ın rızasına uygun hareket etmesi gerektiğini, özellikle hizmet ahlakının da zekat ibadetiyle sağlanabileceğini söyler: “Hizmet, ruh olarak nefisinden taşıyıp başka insanlara yayılmak suretiyle, Allah’ı aramaktır. Her samimi ve menfaatsiz hizmet, hareketlerimizle Allah’ın aranmasıdır. Biz dünyanın bunca hevesleri ve meşguliyetleri içinde Allah’ı unutuyoruz. Bizdeki nefis de onun lütfu olduğu halde, nefis ile ona karşı geliyoruz. Zaman zaman da onu reddediyoruz. Hareketlerimizde görülen bu sefalet, dünyaya gelişimizin manasını yok edebilecek kadar hazindir. Bu felaketten bizi kurtaran, selamet ve hakikat

yolunu önümüzde açan ilahi lütfu, bize bağışlanan hizmet gücüdür. Kullarına hizmetle ancak Allah'a yarıyor ve kalbimizdeki ümit kapısını onunla açabiliyoruz. Bütün isyan olan halimizden taştan günahlar hizmetle siliniyor, hizmetle af ediliyoruz. Hizmet ahlakını İslam'da sembolleştiren müessese, zekâttır. Var olmak, Allah'ın hizmetinde olmak demektir (Topçu, İİ, 2011:101)

Nurettin Topçu'da İtaat Ahlakı

Topçu'nun düşüncesinde ana eksenini oluşturan ahlak, Müslüman toplumun en önemli sorunu da ahlak sorunudur. Hâlbuki bütün dinlerin temelinde ilahi iradeye iştirak ve ona teslim olmak vardır. Bu teslim olmanın gayesi de ruhun yükseltilmesidir ki, bu da ahlaklılıktır: "Menfaatler hırslarımızın zehirli yemişleri, her biri ayaklara vurulan birer zincirdir, onlarla Allah'a gidilmez. İnsan için gerçek esirlik her taraftan gelen, her çeşit menfaatlere bağlanmaktır" (Topçu, İİ, 2011:47).

Ülke meselelerine uygarlık penceresinden bakan Topçu, ahlak sözcüğüyle İslam ahlakını kasteder. Kapitalizmin, komünizmin ve de, İslam'ın kendilerine göre ahlakları olduğunu kabul eder. Her milletin uygarlık yaşamında, o milleti yaşatan kuvvetlerin olduğunu; bunun Almanlarda "ordu"; İngilizlerde "iktisat"; Fransızlarda "kültür"; bizim milletimizin hayati kuvvet kaynağının ise, "İslam" olduğunu söyler (Hece, 2009:85).

Topçu'ya göre Avrupa Rönesans'ının temelinde üretim ve tüketim (harcama) hırısı vardır. Avrupalı sarf etmekten, tahrip etmekten çekinmez. Kırdığının yaktığının harabesinden, parasını ödedikten sonra, kalbi sükûnetle, vicdan azabı duymadan sıyrılır. Böyle bir anlayışla ahlaki bir medeniyet kurulamaz (Topçu, YT. 2011:29-30).

Topçu'nun hareket felsefesine göre, gerçek hareket, önce hareket sahibi insanda başlar, sonra kâinata çevrilerek hareketin safları meydana gelir ve hedefi sonsuzluk olan hareket meyvesini sonsuzlukta verir (Topçu, YT. 2011:23).

Topçu'ya göre Kur'an'ı anlayanlar ve onu bizzat yaşayanlar mutasavvıflardır. İslam'ın uyanış çağı, tasavvufun ahlak dünyamızdaki zaferi ile açılacak, peygamberler devrinin ahlak ve imanı ile, dünya ilim ve felsefenin ulaşabildiği zirvelerde, tasavvufun bayrağı altında ilan edilecektir (Topçu, İİ, 2011:58-59).

"Ruh yapımızda İslam'ın dışında temel aramak, normal bir beynin samimi düşüncesinin mahsulü olamaz (Topçu, YT. 2011:72)" diyen, daha sonra Dekart'tan değil, Gazali'den işe başlamak (Topçu, YT. 2011:168) gerektiğini, sonra Dekart'a ve Bacon'a uzanmanın yerinde olacağını söyler.

Topçu'nun hareket ahlakında, iç gözlem önemli bir yer tutar. O'na göre bir hareket adamının ahlakı, "sözde Allah'a çevrilen hareketlerinin her adımında, her safhasında kendi benliğinin" barınıp barınmadığını gözlemesi şarttır. Bilmenin değil, yapabilmenin önemli bir ölçü olduğunu şu sözleriyle vurgular: "İyinin bilinmesi yetmez, onun tatbiki esastır. Fazilet fikrine sahip olmak değil, onu yaşamak gerek" (Kök, 1995:82).

Fazilet fikrine ve ahlakına sahip olan Topçu, düşünce ve ilkelerini hayata geçirmekte hiç tereddüt etmeyen idealist bir düşünce adamıdır. Onun bu özelliği hayatın birçok alanında görüldüğü gibi, daha göreve ilk başladığı yıl yaşadığı şu olay onun ahlakını çok açık olarak anlatmaktadır: 1934 yılında doktorasını tamamlayan Nurettin Ahmet (Topçu), yurda dönüşünden kısa bir süre sonra Galatasaray Lisesi'nde felsefe öğretmeni olarak göreve başlar. H. Avni Ulaş'ın kızı Fethiye ile elenir. Düğün gününün akşamına İzmir Atatürk Lisesi'ne tayin emri gelir. Çalıştığı lisenin müdürü Behçet Bey, o sene Haziran imtihanından geçmesini istediği altı kişilik bir öğrenci listesini Topçu'ya teklif eder. Topçu bu teklife karşı; "Eğer bunlar çalışkan talebelerse elbette geçerler" cevabını verir. Neticede talebelerin bir kısmı imtihanda kalır. Yukarının tepkisi ani olur ve İzmir'e tayini çıkarılır. (Hece, 2009:10).

Düşüncesiyle davranışları (ahlakı) bütünlük içinde olan Topçu, hem düşüncelerinden, hem de samimi, kararlı ve tutarlı tavır ve hareketlerinden dolayı İstanbul Vefa Lisesinde diğer öğretmenler tarafından dışlanmış, çeşitli vesilelerle 1943 yılında Denizli'ye sürgün edilmesi sağlanmıştır.

Bütün bu olaylar karşısında metanetini koruyan Topçu'nun, inandığı ilkeler uğruna yıkmadan, dökmeden İslam ahlakına yakışır bir şekilde görevlendirildiği yerlerde ilim ahlakına uygun olarak vazifesini yürüttüğü, "Maarif Davamız" dediği ilke ve ülkü yolunda kararlılık ve samimiyetle yürüdüğü görülmektedir.

Sonuç

Ahlak telakkisini (algısını) isyan, hareket ve irade kavramları üzerine oturtan Nurettin Topçu, isyan kelimesinin karşısına dikotomik olarak itaat kelimesini değil, uysallık kelimesini koymuştur. Uysallıkta düşünmeksizin boyun eğme anlamı vardır. Ona göre, iradenin kendi içinde bulunduğu şartlara düşünmeden, sorgulamadan, körü körüne boyun eğmesi iradenin esareti anlamına gelmektedir. İtaat ve itaatkârlık ise, İslami terminolojide olumlu bir anlam ifade eder. Bilinçli ve şuurlu olarak yüce yaratıcıya ve onun isteklerine itaat, yüce yaratıcının iradesine tabi olmak, insanı esaretten kurtaran hürriyete ulaşmaktır. Bu itaate ulaşmak için uysallığa isyan etmek gerekmektedir.

Topçu, İslam ahlakını aşk ahlakı olarak tanımlar ve bunun hürmet, merhamet ve hizmet prensiplerinin birleştirilmesiyle elde edilebileceğini söyler. Ahlakımızın mayasının hürmet olduğunu, namazın da iyi bir hürmet eğitimi olduğuna vurgu yapar. Allah'a, Kur'an'ı Kerim'e, müminlerin birbirine, ilme, ecdada, bütün samimi isteklere hürmet edilmesi gerektiğini öne sürer. Hürmetin benlikten taşarak, âleme yayılmasıyla her şeyin, her varlığın ve her insan ruhunun nefsimizden fazla sevilmesiyle merhametin doğacağını; merhametin de, Allah'a yaklaşılan ilahi cevher olduğunu söyler. Merhameti besleyen, parlatan ibadetin oruç olduğunu söyler. İslam ahlakının üçüncü esasının hizmet olduğunu söyleyen Topçu, kullara hizmetle, Allah'a hizmet edilebileceğini; hizmetle günahlardan temizlenip, Allah'ın rızasına ulaşılacağını; hizmet ahlakını sembolleştiren ibadetin de zekât müessesesi olduğunu söyler.

Nurettin Topçu, söylediklerine samimi bir şekilde inanan ve inandığı gibi yaşayan bir mütefekkindir. Bir köşede oturup, düşündüklerini yazan bir kişi değil, aynı zamanda doğru bildiklerini gerçekleştirme mücadelesi veren örnek bir şahsiyettir. Nerede olursa olsun kendisine düşen görevi hakkıyla yerine getirmek için mücadele etmiş; şiddete, baskıya, dayatmaya karşı olmuş; hür düşünceli bir entelektüel olarak bütün sıkıntılara göğüs germiş, inandığı ahlak ve değerlerin sadece sözcüsü değil, bizzat uygulayıcısı örnek bir şahsiyet olmuştur.

Bütün zorluk ve sıkıntılara rağmen ahlaki ilkelerinden taviz vermeyen Topçu, nefsinin bencil arzu ve isteklerine, fazilet yolundaki engelleyicilere uysallığa isyan eden; “Fazilet Ahlakı” dediği İslam inanç ve ilkelerine itaat içinde bir hayat yaşamının mücadelesini vermiş bir dava adamı, bir mütefekkir olmuştur.

Kaynaklar

- Alper, Ömer Mahir. (2001). “*İtaat*”, DİA, XXIII. İstanbul, TDV Yayınları.
- Buhari, Sahih. (2002). Beyrut, Daru İbn Kesir.
- Çağırıcı, Mustafa. (1995), “*Emir bi'l-Ma'ruf Nehiy ani'l-Münker*” DİA, XI. İstanbul, TDV Yayınları.
- Doğan, Ahmet. (2013). Büyük Türkçe Sözlük. Ankara. Akçağ Yayınları.
- Erul, Bünyamin. (2012). “*Veda Hutbesi*”, DİA, XLII. İstanbul, TDV Yayınları.
- Hece Dergisi, (2006). Sayı: 109, Ankara, Hece Basın Yayın.
- Kara, İsmail. (2012). “*Nurettin Topçu*”, DİA, XLI. İstanbul, TDV Yayınları.
- Karagöz, İsmail. (2015). “*İtaat*”, Dini Terimler Sözlüğü, Ankara. DİB Yayınları.
- Kök, Mustafa. (1995). *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, İstanbul. Dergâh Yayınları.
- Müslim, Sahih. (1991). Beyrut, Daru'l-kütübi'l-İlmiyye.
- Saraç, Tahsin. (2009). *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Can Yayınları.
- Topçu, Nurettin. (2013). *İsyan Ahlakı (İA)*. İstanbul. Dergâh Yayınları.
- Topçu, Nurettin. (2012). *İradenin Davası (İD)/Devlet ve Demokrasi*. İstanbul. Dergâh Yayınları.
- Topçu, Nurettin. (2012). *Ahlak Nizamı (AN)*. İstanbul. Dergâh Yayınları.
- Topçu, Nurettin. (2011). *İslam ve İnsan (İİ)/Mevlana ve Tasavvuf*. İstanbul. Dergâh Yayınları.
- Topçu, Nurettin. (2012). *Kültür ve Medeniyet (KM)*. İstanbul. Dergâh Yayınları.
- Topçu, Nurettin. (2011). *Yarıncı Türkiye (YT)*. İstanbul. Dergâh Yayınları.